Παιχνίδια φιλαναγνωσίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Γιώργος Δορμπαράκης
Ιδιωτικό Δημοτικό Σχολείο «Δελασάλ»
gdorbarakis@saintpaul.gr

Σταματίνα Πριμικύρη
Ιδιωτικό Δημοτικό Σχολείο «Δελασάλ»
mprimikyri@saintpaul.gr

Εισαγωγή

Η **λογοτεχνία** είναι συνυφασμένη με την έννοια της **απόλαυσης**.

Ο αναγνώστης του λογοτεχνικού κειμένου έρχεται σε επαφή με το κείμενο κυρίως για λόγους **πληροφοριακούς και αισθητικούς**.

Η υποβάθμιση του στοιχείου της απόλαυσης είναι κάτι το οποίο δεν ανταποκρίνεται στην αναπτυξιακή κατάσταση του νέου ανθρώπου, εφόσον ο νέος αναγνώστης διαβάζει κυρίως προκειμένου να ικανοποιήσει έναν εσωτερικό στόχο και να αποκτήσει μια **ευχάριστη εμπειρία**.

Ο αναγνώστης στην παιδική ηλικία:

- **ταυτίζεται με τους ήρωες** των λογοτεχνικών αναγνωσμάτων του
- αντλεί **ικανοποίηση και τέρψη**.

Η **λογοτεχνία:**

- μεταπλάθει την αντικειμενική πραγματικότητα με την αισθητική αξία που της προσδίδει
- προκαλεί **έντονα συναισθήματα** συγκίνησης
- αντανακλά δημιουργικά ολόκληρο τον κόσμο του συγγραφέα
- προκαλεί την **σύνδεσή του με τον αναγνώστη.**

Φιλαναγνωσία

Με τον όρο «**φιλαναγνωσία**» εννοούμε τη **θετική στάση** που αναπτύσσει ο αναγνώστης με το **γραπτό κείμενο** και με την ίδια τη διαδικασία της **ανάγνωσης.**

Η φιλαναγνωσία ως έννοια επεκτείνεται και στην **ενεργητική σχέση** υποκειμένου (αναγνώστη) με το αντικείμενο (βιβλίο, ανάγνωσμα, κείμενο), με **τρόπο δυναμικό** και συνεχώς εναλλασσόμενο.

Ο δάσκαλος:

- γίνεται ο **εμψυχωτής** ή ο **διαμεσολαβητής** στη διαδικασία της ανάγνωσης,
- συνειδητά **προάγει τη φιλαναγνωσία**,
- παρέχει στους μαθητές **στάσεις και τάσεις ζωής**,
- προσφέρει ένα **αξιακό, ανθρωπιστικό πλαίσιο**,
- δημιουργεί μια **αγαπητική σχέση** ανάμεσα σε αναγνώστη και βιβλίο,
- μεταπλάθει τον αναγνώστη σε **γνώστη του εαυτού** αλλά και του κόσμου.

Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας στο σχολείο

Τα προγράμματα φιλαναγνωσίας που εντάσσονται στη σχολική ζωή έχουν πάντοτε ως **αφετηρία**, έναυσμα και σημείο αναφοράς το **λογοτεχνικό βιβλίο**.

Σκοπός των προγραμμάτων είναι να δημιουργήσουν **φιλαναγνωστικά αισθήματα** στους νέους αναγνώστες και να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς με τη λογοτεχνία.

Τα φιλαναγνωστικά προγράμματα χωρίζονται σε δράσεις και δραστηριότητες:

- με **συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο**,
- συγκεκριμένη **στοχοθεσία,**
- δεδομένα **αναμενόμενα αποτελέσματα**, τα οποία εξάγονται και αξιοποιούνται δημιουργικά – κριτικά.

Οι δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την προαγωγή της φιλαναγνωσίας χωρίζονται σε τρεις ενότητες.

Αρχικά, οι δραστηριότητες που **υλοποιούνται πριν την ανάγνωση του λογοτεχνικού βιβλίου** και έχουν σκοπό:

- να **εισαγάγουν ομαλά** τους μαθητές στη θεματική του βιβλίου,
- να **εξάψουν την περιέργεια**,
- να προκαλέσουν **το ενδιαφέρον**,
- να δημιουργήσουν **προσμονή** για την ανάγνωση του βιβλίου.

Εν συνεχεία, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται **κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης** και έχουν ως σκοπό:

- να **παρακινήσουν** τους μαθητές να συνεχίσουν την ανάγνωση,
- να δημιουργήσουν **προσδοκίες** σχετικά με την πορεία ή την ολοκλήρωση της πλοκής του λογοτεχνικού βιβλίου,
- να υποδαυλίσουν το **ενδιαφέρον** που ίσως έχει μειωθεί.

Τέλος, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται **μετά το τέλος της ανάγνωσης** όλου του λογοτεχνικού έργου και έχουν ως σκοπό:

- να **συνοψίσουν**,
- να **επεκτείνουν**,
- να **ολοκληρώσουν** τα νοήματα,
- να προκαλέσουν **φιλαναγνωστικά αισθήματα**,
- και τελικά να δημιουργήσουν **«παντοτινούς» αναγνώστες.**

Δραστηριότητες πριν την ανάγνωση

Δωμάτιο Απόδρασης (escape room)

Ηλικία: Μαθητές Στ΄ δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ομάδες των 4 ατόμων

Διάρκεια: 100΄ (20΄η κάθε ομάδα)

Χώρος: η σχολική βιβλιοθήκη

Υλικά: Διάφορα βιβλία που θα χρησιμοποιηθούν ως λύσεις γρίφων, παζλ, γρίφοι, κατασκευές, μηχανισμοί και λουκέτα.

Βιβλίο: Η δραστηριότητα είναι σχεδιασμένη με βάση το βιβλίο της Ελένης Δικαίου, *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*.

Προετοιμασία δραστηριότητας:

Η σχολική βιβλιοθήκη μεταμορφώνεται σε **δωμάτιο απόδρασης**.

Ο **φωτισμός** έχει ρυθμιστεί κατάλληλα ώστε να υπάρχει σκοτάδι κλπ.

Ο εκπαιδευτικός έχει τον ρόλο του συντονιστή **(Game Master)** και έχει ζητήσει τη βοήθεια ενός άλλου εκπαιδευτικού, ο οποίος συμμετέχει στο παιχνίδι απόδρασης ως ηθοποιός, βοηθώντας ή εμποδίζοντας τους μαθητές, μέσα στη βιβλιοθήκη.

Η χρήση **κατάλληλης μουσικής** μέσα στον χώρο της βιβλιοθήκης βοηθάει στη δημιουργία κατάλληλου κλίματος, ώστε οι μαθητές να βιώσουν πιο έντονα την όλη διαδικασία. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της δραστηριότητας είναι η **πολύ καλή προετοιμασία** του χώρου της βιβλιοθήκης, η προετοιμασία των γρίφων και η δοκιμή της δραστηριότητας πριν πραγματοποιηθεί από τους μαθητές.

Περιγραφή δραστηριότητας:

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των **4 ατόμων** και διαδοχικά συμμετέχουν στο παιχνίδι απόδρασης.

Σκοπός του παιχνιδιού είναι κάθε ομάδα να αποδράσει από τη βιβλιοθήκη μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο, έχοντας ολοκληρώσει με επιτυχία έναν αριθμό διαδοχικών γρίφων και έχοντας καταφέρει να έχει μαζί της, κατά την έξοδο από το δωμάτιο, το βιβλίο *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*.

Ο **χρόνος** μπορεί να ποικίλει ανάλογα με τον αριθμό των ομάδων και τον αριθμό των γρίφων (για τάξεις των 20 μαθητών, προτείνεται ο χρόνος των 20 λεπτών για κάθε ομάδα).

Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στο κλίμα του παιχνιδιού, ανακοινώνοντάς τους την ιστορία στην οποία καλούνται να συμμετέχουν:

*«Αύγουστος του 1922. Βρισκόμαστε μέσα στο **Ιωνικό Πανεπιστήμιο της Σμύρνης**, στη Μικρά Ασία. Η μυστική βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου κρύβει πνευματικούς θησαυρούς, συγγράμματα, μυθιστορήματα νουβέλες και χαμένους τόμους από άλλες εποχές. Είναι ένας ναός γνώσεων και μυστηρίου. Έξω από το Ιωνικό Πανεπιστήμιο, στους δρόμους της Σμύρνης, οι Τούρκοι που έχουν εισβάλει, καίνε, καταστρέφουν και λεηλατούν ό,τι πέφτει στα χέρια του. Ο διάσημος καθηγητής της σχολής, μαθηματικός **Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή** βρίσκεται μαζί σου μέσα στη βιβλιοθήκη και προσπαθεί απεγνωσμένα να διασώσει τα πολύτιμα βιβλία της, προτού εισβάλουν στρατιώτες μέσα και καταστρέψουν τα πάντα. Ζητά από εσένα και την ομάδα σου να τον βοηθήσεις **να βρει και να διασώσει ένα συγκεκριμένο βιβλίο**. Να είσαι διακριτικός και ήσυχος, γιατί μην ξεχνάς, είσαι σε μία βιβλιοθήκη! ΠΡΟΣΟΧΗ: Πρέπει να βρεις όλα τα στοιχεία για να αποδράσεις μέσα σε 20 λεπτά... Θα τα καταφέρεις;»*

Οι μαθητές αναζητούν στοιχεία μέσα στη βιβλιοθήκη που θα τους οδηγήσουν σταδιακά στην επίλυση όλων των γρίφων.

Ο **πρώτος γρίφος** λύνεται μετά από την αποκρυπτογράφηση ενός **λεκτικού κώδικα αναγραμματισμών και αντικαταστάσεων λέξεων** με ψηφία και οδηγεί στην εύρεση ενός **συγκεκριμένου βιβλίου** από ένα ράφι της βιβλιοθήκης. Οι μαθητές πρέπει να βρουν το βιβλίο, να το αφαιρέσουν από το ράφι και να το δώσουν στον καθηγητή Καραθεοδωρή. Εκείνος τους παραδίδει τον δεύτερο γρίφο.

Ο **δεύτερος γρίφος** αποτελείται από **γεωγραφικές συντεταγμένες** και **μαθηματικά σύμβολα**. Οδηγεί σε συγκεκριμένο ράφι της βιβλιοθήκης, σε συγκεκριμένο βιβλίο, σε συγκεκριμένες σελίδες και σε συγκεκριμένες λέξεις και γράμματα (π.χ. οι αριθμοί 85, 4, 6 παραπέμπουν στη σελίδα 85 του βιβλίου, στην τέταρτη λέξη, στο έκτο γράμμα, το οποίο είναι το Α). Αφού βρεθούν τα γράμματα αυτά, σχηματίζεται η λέξη που είναι και ο τίτλος του επόμενου βιβλίου που αναζητούν οι μαθητές από τα ράφια της βιβλιοθήκης.

Ο **τρίτος γρίφος** είναι γρίφος παρατηρητικότητας. Σε εμφανή σημεία της βιβλιοθήκης, έχουν τοποθετηθεί αφίσες στις οποίες έχουν υπογραμμιστεί συγκεκριμένες λέξεις.

Με τη βοήθεια του βιβλιοθηκάριου, οι μαθητές βρίσκουν τις λέξεις αυτές και τις τοποθετούν στην κατάλληλη θέση προκειμένου να σχηματιστεί ο τίτλος του επόμενου βιβλίου που αναζητούν.

Μέσα στο βιβλίο αυτό, βρίσκεται κρυμμένο ένα μικρό κλειδί που ξεκλειδώνει ένα μικρό κουτί που βρίσκεται μέσα στην βιβλιοθήκη και οι μαθητές πρέπει να το βρουν. Μέσα στο κουτί βρίσκεται ένας φάκελος με τον επόμενο γρίφο.

Ο **τελικός γρίφος** οδηγεί στο βιβλίο *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*, το οποίο παραδίδεται στους μαθητές ως έπαθλο από τον βιβλιοθηκάριο κατά την έξοδό τους από τη βιβλιοθήκη. Στο τέλος του παιχνιδιού, η ομάδα που κατάφερε να βγει από τη βιβλιοθήκη σε λιγότερο χρόνο και κατάφερε να βρει το βιβλίο, κερδίζει το παιχνίδι.

Στο τέλος της δραστηριότητας, ο δάσκαλος παρουσιάζει στους μαθητές συνοπτικά **τα γεγονότα της Μικρασιατικής Καταστροφής**, γνωρίζει στους μαθητές τον μεγάλο μαθηματικό **Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή** και τους παρουσιάζει **το βιβλίο** με το οποίο θα ασχοληθούν

Σκοπός:

Με τη δραστηριότητα αυτή, οι μαθητές έρχονται **κοντά στα βιβλία** μέσα στον χώρο της βιβλιοθήκης, με τρόπο **έντονα βιωματικό**.

Γνωρίζουν μια μεγάλη προσωπικότητα που βρισκόταν στη Σμύρνη την ώρα της Μικρασιατικής Καταστροφής, τον **Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή** και έρχονται σε επαφή με τα τραγικά γεγονότα της Καταστροφής.

Τέλος, έχουν **στα χέρια τους το λογοτεχνικό βιβλίο**, που με κόπο απέκτησαν ως **βραβείο**, και με αυτόν τον τρόπο εξάπτεται **το ενδιαφέρον τους** να το διαβάσουν.

Δραστηριότητες κατά την ανάγνωση

Lapbook

Ηλικία: Μαθητές Δ΄ δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ολόκληρη η σχολική τάξη

Διάρκεια: 60΄

Χώρος: σχολική αίθουσα

Υλικά: χρωματιστά χαρτόνια, ψαλίδια, κόλλες, μαρκαδόροι, διπλόκαρφα

Περιγραφή δραστηριότητας:

Οι μαθητές κατασκευάζουν ένα **lapbook**. Το lapbook είναι ένα **διαδραστικό μικρό βιβλίο**, που περιλαμβάνει μικρότερα αρχεία και φακέλους διπλωμένα σε μικρότερο μέγεθος.

Αρχικά, ένα χρωματιστό χαρτόνι διπλώνεται στη μέση και στο εσωτερικό του τοποθετούνται οι κατασκευές και τα μικρότερα αρχεία.

Οι διάφοροι **γραφικοί οργανωτές** στο εσωτερικού του χαρτονιού κατασκευάζονται από τους μαθητές σε διάφορα **χρώματα, σχέδια και μορφές** και **αναδιπλώνονται** με ευφάνταστο τρόπο, δημιουργώντας ένα ελκυστικό βιβλίο.

Κατασκευάζεται μια **χρονογραμμή** με τα γεγονότα του βιβλίου, στο πάνω μέρος της κατασκευής.

Φάκελοι με τους **ήρωες του μυθιστορήματος** τοποθετούνται στο εσωτερικό και αναδιπλώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε, **όταν ανοίγουν**, να παρουσιάζεται το περιεχόμενό τους **σε όλο το μήκος** της κατασκευής.

Ο εκπαιδευτικός προτείνει διάφορες κατασκευές που μπορούν να τοποθετηθούν στο εσωτερικό του lapbook και οι μαθητές κατασκευάζουν τη δική τους μοναδική κατασκευή.

Σκοπός:

Με τη δημιουργία ενός lapbook οι μαθητές εργάζονται **ομαδικά** και προωθούν τη **δημιουργική τους σκέψη**.

Τα θέματα που παρουσιάζονται στο εσωτερικό του βοηθούν τους μαθητές να συγκεντρώσουν τις θεματικές του λογοτεχνικού βιβλίου με το οποίο έχουν μέχρι εκείνη τη στιγμή ασχοληθεί και έτσι **το ενδιαφέρον** τους για την πορεία της αφήγησης **να ανανεωθεί**.

Η **δημιουργική σκέψη και η φαντασία** των μαθητών ενισχύεται καθώς το παραγόμενο υλικό έχει μεγάλο βαθμό πρωτοτυπίας και δημιουργικότητας.

Τέλος, καθώς το υλικό αυτό μπορεί να εμπλουτίζεται **κατά τρόπο δυναμικό**, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα **να επανέρχονται** στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας και να προσθέτουν στοιχεία.

Δραστηριότητες μετά την ανάγνωση

Άλλαξε το… μέσα από τη γυάλα!

Ηλικία: Μαθητές Στ΄ δημοτικού

Αριθμός μαθητών: 15 μαθητές

Διάρκεια: 60΄

Χώρος: σχολική αίθουσα

Υλικά: καρέκλες σε κυκλική διάταξη

Βιβλίο: Η δραστηριότητα είναι σχεδιασμένη με βάση το βιβλίο της Ελένης Δικαίου*, Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*.

Περιγραφή δραστηριότητας:

Εφτά μαθητές μπαίνουν στη «γυάλα» της συζήτησης σχετικά με το θέμα σχηματίζοντας έναν εσωτερικό κύκλο. Οι υπόλοιποι μαθητές σχηματίζουν έναν εξωτερικό κύκλο. Κάθε μαθητής από τον εσωτερικό κύκλο, αφού μιλήσει, αποχωρεί από τη συζήτηση και αφήνει τη θέση του κενή. Στις κενές θέσεις, έρχονται να καθίσουν μαθητές από τον εξωτερικό κύκλο, ώστε να συνεισφέρουν κάτι νέο στη συζήτηση.

Ο πρώτος μαθητής πρέπει **να αντικαταστήσει** ένα αντικείμενο ή ένα πρόσωπο από το βιβλίο με κάτι άλλο, διαφορετικό **(Substitute)**, για παράδειγμα μπορεί να αλλάξει τον τόπο που διαδραματίζεται η ιστορία και από τη Σμύρνη του 1922, να βάλει τη Συρία του 2022.

Ο δεύτερος μαθητής πρέπει **να συνδυάσει** με διακειμενικό τρόπο πρόσωπα διαφορετικών ιστοριών, χρησιμοποιώντας ως όχημα τη φαντασία του **(Combine).** Θα μπορούσαν να συνυπάρχουν στο ίδιο μυθιστόρημα ήρωες των άλλων μυθιστορημάτων της Ελένης Δικαίου, να συνδιαλέγονται μεταξύ τους και να αντιδρούν στα γεγονότα, με τον δικό τους τρόπο ο καθένας.

Ο τρίτος μαθητής πρέπει **να προσαρμόσει (Adapt)** ένα κομμάτι της ιστορίας αλλάζοντάς το δημιουργικά. Για παράδειγμα, τι θα γινόταν εάν οι πρωταγωνίστριες του μυθιστορήματος δεν έφευγαν μαζί με τους γονείς τους για την Ελλάδα, αλλά έμεναν κρυμμένες στη Σμύρνη για αρκετό καιρό; Ποια θα ήταν η ζωή τους και πού θα είχαν καταλήξει;

Ο τέταρτος μαθητής πρέπει να **τροποποιήσει το μέγεθος (Modify)** μεγεθύνοντας ή σμικρύνοντας ένα στοιχείο της ιστορίας. Το καράβι στο οποίο μπήκε η οικογένεια των ηρώων της ιστορίας θα μπορούσε να είναι μια μικρή βάρκα που χωράει μόνο εκείνους.

Ο πέμπτος μαθητής πρέπει να πάρει ένα αντικείμενο της ιστορίας και να του **αλλάξει τη χρήση (Put to another use)**. Τα όπλα που έχουν οι Τούρκοι που εισβάλλουν στη Σμύρνη αλλά και οι Έλληνες που πολεμάνε στη Μικρά Ασία, αντί να ρίχνουν σφαίρες και να σκοτώνουν θα μπορούσαν να πετάνε λουλούδια και να σκορπάνε αγάπη.

Ο έκτος μαθητής πρέπει **να αφαιρέσει** κάποια στοιχεία της ιστορίας **(Eliminate)**. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να αφαιρέσει τις βιαιότητες και τις καταστροφές που προκάλεσαν οι Τούρκοι στη Σμύρνη.

Ο τελευταίος μαθητής πρέπει **να αντιστρέψει (Reverse)** ένα στοιχείο της πλοκής του μυθιστορήματος. Θα μπορούσε να φανταστεί τα πλοία των Μεγάλων Δυνάμεων να βοηθούν τελικά τους Έλληνες της Σμύρνης και να μη τους γυρνούν την πλάτη.

Σκοπός:

- Δημιουργείται ένα νέο φανταστικό περιβάλλον που σχετίζεται με το βιβλίο,
- ενεργοποιείται η δημιουργικότητα των μαθητών,
- δημιουργούνται φιλαναγνωστικά αισθήματα
- οι μαθητές αποκτούν ενσυναίσθηση,
- εξάγονται διαχρονικά και πανανθρώπινα αντιπολεμικά συμπεράσματα.

ΤΕΛΟΣ